

УДК 327(477)

Ірина Ільчук

**ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН
НА РІВНІ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА (1994–1999 РР.)**

У статті розглядається формування українсько-польських відносин на рівні стратегічного партнерства і досягнення обома державами перших успіхів у процесі спільного взаємовигідного співробітництва в другій половині 90-х рр. XX ст.

Ключові слова: Україна, Польща, українсько-польські відносини, стратегічне партнерство, європейська та євроатлантична інтеграція.

Поняття "стратегічне партнерство" часто використовується у дослідженнях з міжнародних питань. Цим словосполученням називають двосторонні, а часом й багатосторонні відносини особливого забарвлення й змісту, але сталого наукового визначення досі не вироблено. Одне із найбільш влучних визначень, на наш погляд, дають учені лабораторії законодавчих ініціатив. Під стратегічний партнерством розуміється такий рівень співробітництва між державами, який передбачає спільне здійснення ними своїх ключових національних інтересів. Таке партнерство повинно бути довготривалим, максимально ефективним та взаємовигідним. Ключовими елементами стратегічного партнерства в політичній сфері: 1) спроможність підтримувати позиції України на міжнародній арені; 2) офіційне визнання України своїм міжнародним партнером; 3) можливість надання підтримки під час вступу до міжнародних організацій та регіональних союзів, а також у процесі діяльності в них; 4) загальна кількість спільних двох та багатосторонніх угод.

За мету даної статті поставлено: з'ясувати рівень активності міждержавних зв'язків України та Республіки Польщі (далі – РП) в контексті оголошеного рівня стратегічного партнерства. Зазначимо, що в період 1991–1994 рр. сформовано договірно-правову базу, що дало можливість у подальшому будувати взаємовідносини на основі нових демократичних принципів.

З огляду на значення міждержавних українсько-польських відносин питання щодо особливостей формування стратегічного партнерства привертає значну увагу вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема свій вагомий вклад у вивчення цих питань зробили: С. Антонюк [2], В. Бочаров [3], Я. Драус [5], О. Митрофанова [10], А. Олещук [12], Л. Стрільчук [15] та інші.

Нова сторінка історії зв'язків українського та польського народів пов'язана із процесом формування та реалізації стратегічного партнерства в умовах розгортання європейської та євроатлантичної інтеграції. Зауважимо, що зміцненню відносин між двома державами сприяв початок процесу ядерного роззброєння України. 14 січня 1994 р. у Москві зустрілися Президенти Л. Кравчук, Б. Клінтон та Б. Єльцин. Вони підтвердили те, що співпрацюватимуть між собою як повноправні та рівноправні партнери і що відносини між їх країнами будуватимуться на засадах поваги до незалежності, суверенітету та територіальної цілісності кожної держави. Відбулося підписання тристоронньої угоди між президентами Росії, США, України щодо ліквідації ядерної зброї на території України. Це рішення політиків підняло авторитет української дипломатії [11]. Візит Президента України Л. Кучми до Вашингтона, підписання договору з НАТО про співпрацю в межах програми "Партнерство заради миру" та низка дій української дипломатії, скерованих на зближення з Європою, вивели Україну зі стану міжнародної ізоляції та зовсім по-іншому розставили акценти стосовно неї з боку Заходу та Польщі [3, с. 130].

Важливим чинником активізації українсько-польської співпраці була зміна польської політики відносно України. Початок 1994 р. ознаменувався перемогою лівої коаліції на парламентських виборах та формуванням уряду В. Павляка. Міністерство закордонних справ (далі – МЗС) очолив А. Олеховський, відомий своїми симпатіями до України. Таким чином, РП переглянула відносини з Україною і запропонувала низку ініціатив. Упродовж 9–11 лютого 1994 р. у Києві з робочим візитом перебувала делегація польського парламенту. У ході візиту обговорювалися питання необхідності розробки обома країнами концепції взаємин, яка б стала основою нового механізму безпеки у регіоні. Цю тему продовжено під час візиту очільника українського МЗС А. Зленка до РП [15, с. 187]. Міністр закордонних справ України А. Зленко та РП й А. Олеховський 21 березня 1994 р. підписали "Декларацію про принципи формування українсько-польського партнерства", у якій вперше на міждержавному рівні оголосили, що "Існування самостійної України має стратегічний вимір для Польщі і є історичним чинником, який сприяє незалежності Польщі так само як існування самостійної Польщі має стратегічний вимір для України". Важливим став факт виокремлення саме європейського контексту двосторонніх відносин; вагома роль відводилася розвитку співпраці в економічній сфері, планувалася активізація військового співробітництва [4].

У травні 1994 р. у Львові відкрилося Генеральне консульство РП, а через місяць – Генеральне консульство України відкрито у Гданську. 10 липня 1994 р. на виборах Президента України перемогу отримав Л. Кучма. Відбулися зміни в акцентах зовнішньої політики України. Новий президент офіційно задекларував європейську інтеграцію, як зовнішньополітичну стратегію держави, а згодом зазначав, що стратегічною метою України є вступ до трансатлантичних структур [15, с. 188–189]. У листопаді 1995 р. відбулися президентські вибори у Польщі. Претендентами на вищу державну посаду виступили 30 осіб, проте Державна виборча комісія зареєструвала 17 кандидатів. Серед них найбільш реальними були Я. Куронь, А. Квасневський, В. Павляк і Л. Валенса. Голосування відбулося у два тури. А. Квасневський переміг на виборах і 23 грудня 1995 р. склав присягу як новий Президент РП [6, с. 680–681].

Згодом, перша зустріч президентів Польщі та України А. Квасневського і Л. Кучми відбулася у січні 1996 р. у Парижі, під час подій, пов'язаних із похоронами Ф. Міттерана. Президенти провели розмову, в ході якої вирішено відновити роботу консультаційного комітету. Польський президент запросив свого колегу відвідати Польщу з офіційним візитом. У червні 1996 р. відбувся візит Президента України Л. Кучми до міста Ланьцут (РП), у якому проходила зустріч керівників країн Європи. Під час форуму обговорювалися питання щодо розширення ЄС та НАТО, до вирішення яких Україна поставилася позитивно. Участь української сторони у форумі засвідчила визнання ролі України в питаннях безпеки Європи [11].

Важливе значення для розвитку двосторонніх відносин мав візит у Польщу Президента України Л. Кучми 25–26 червня 1996 р. У ході зустрічі відбулося підписання спільної декларації, в якій чітко сформульовано ідею про стратегічне партнерство між Україною і Польщею. Саме з цього часу двосторонні відносини вийшли на рівень стратегічного партнерства з відповідним динамізмом та цілеспрямованістю у політичній, економічній та гуманітарних сферах [1, с. 12].

Польща погодилася допомагати Україні інтегруватися у західноєвропейські структури, насамперед у НАТО і ЄС. За словами надзвичайного і повноваженого посла Польщі в Україні Марека Зюлковські, Україна у польській зовнішній політиці посідає ключове місце, а головною цінністю у взаєминах стала ідея доброго сусідства. Стосунки між Польщею і Україною часто визначаються як стратегічне партнерство. Це означає, що ми маємо не тільки схожі точки зору на політичні проблеми, але – що важливіше – поділяємо ті самі демократичні принципи і цінності. З нашого боку, під стратегічним партнерством також розуміємо сприяння процесові інтеграції України в європейську спільноту, що є стратегічним чинником і без чого європейська архітектура була б неповною [8].

Відзначимо, що прагнення до окреслення відносин з Україною через формулу "стратегічне партнерство" продемонстрували також польські політичні сили правого спектру, що перебували у політичній опозиції, причому це було зроблено у порозумінні із українськими правими. У червні 1996 р. польський Рух і Народний Рух України підписали меморандум "Стратегічне партнерство Польщі й України", у якому пропонувалася низка ініціатив з інтенсифікації контактів, вдосконалення механізмів інституційної співпраці, а також заходи співпраці у сфері європейської інтеграції та у військовій сфері.

Отже у 1996–1997 рр. діапазон значення відносин з Україною розширився до загальноєвропейського рівня. Із поверненням до влади сил правого спектру – "Акції виборча солідарність" (AWS) та "Унії свободи", був утворений уряд Є. Бузека. Концептуальні засади польської зовнішньої політики, зокрема щодо України, набули якісно нових рис. Певним чином це пов'язано з особистістю керівника польського МЗС – Б. Геремека.

За часів уряду прем'єр-міністра Є. Бузека Польща розпочала переговорний процес про вступ до ЄС. Однією із проблем, яку мали вирішити політики – зробити усе необхідне для того, щоб східні та південні кордони не стали цивілізаційними, економічними чи військовими бар'єрами, а були відкриті для співпраці. Основні завдання польської політики щодо України полягали в поглибленні "стратегічного партнерства" як одного з пріоритетних напрямів зовнішньої політики, підтримці зближення з європейськими структурами, привернення якнайбільшої уваги США та ЄС до утвердження України в її європейському виборі, прямій підтримці процесів трансформації та внутрішніх реформ. Для створення найкращого клімату польсько-українських взаємин виокремлювалось завдання подолання тяжкої спадщини минулого [12].

У травні 1997 р. Президент Польщі А. Квасневський відвідав з офіційним діловим візитом Україну, в ході якого відбулося підписання "Спільної заяви президентів Республіки Польщі та України до порозуміння та єднання", основною метою якої стало формалізоване декларування факту завершення періоду політичних суперечок щодо неоднозначних сторінок українсько-польської історії, пов'язаних з конфліктами та взаємними претензіями, що були під час військових дій періоду Другої світової війни та в повоєнний період [16, с. 74]. У документі зазначалося, що "замовчування або одностороннє висвітлення фактів (спільної польсько-української історії) не залікують біль скривджених та їхніх близьких, не сприятимуть поглибленню взаєморозуміння між нашими народами. Дорога до справжньої дружби лежить передусім через правду і взаєморозуміння. Визнаємо, що жодна мета не може бути

виправданням злочину, насильства і застосування принципу колективної відповідальності". Діалог про спільну, часто болісну історію передбачав форму регулярних зустрічей польських і українських істориків у рамках міжнародних історичних семінарів "Польсько-українські відносини в 1918–1947 рр.", організованих спільно Світовим союзом солдатів Армії Крайової та Союзом українців у Польщі [13, с. 2].

Для вирішення цього питання у листопаді 1998 р. український уряд створив державну міжвідомчу комісію у справах жертв війни політичних репресій, яка спільно із польською "Радою збереження пам'яті війн і страждань", починаючи із 1999 р. розпочали реалізацію міжнародного договору "Про охорону місць пам'яті і захоронень жертв війни і політичних репресій". Реальним ефектом цієї діяльності було відкриття 17 вересня 1999 р. цвинтаря польським офіцерам, закатованим у м. Харкові [5].

Запропоновані урядом Є. Бузека ініціативи розвитку відносин між Україною та Польщею виходили далеко за двосторонні рамки і скеровувалися на сприяння приєднанню України до загальноєвропейських процесів. Цьому мали слугувати постійна польсько-українська конференція з питань європейської інтеграції, польсько-американсько-українська ініціатива співпраці, ідея залучення України до миротворчих операцій НАТО та до процесу інтеграції з євроатлантичними структурами, підтримка якнайшвидшого прийняття України до СОТ. На цьому шляху вже 9 липня 1997 р. у Мадриді між Україною та НАТО підписана хартія про особливе партнерство, яка вплинула на зближення інтересів України та РП [11]. 13–14 лютого 1998 р. відбувся візит делегації сейму РП на чолі з головою комісії з питань зовнішньої політики Ч. Белецьким у Київ. На зустрічі обговорювали проблеми правового забезпечення інтенсивного розвитку двосторонніх відносин [7, с. 271].

Під час офіційного візиту міністра закордонних справ Б. Геремека до України 15–16 вересня 1998 р. сторонами досягнуто домовленості щодо інтенсифікації спільних дій з метою уникнення можливих негативних наслідків розширення ЄС. Також Б. Геремек зауважив, що його країна й надалі підтримуватиме інтеграційні прагнення України, зокрема в питання набуття статусу асоційованого члена ЄС.

Цілеспрямований розвиток польсько-української політичної взаємодії дозволив Україні заручитися підтримкою Польщі у налагодженні діалогу із провідними державами Європи. При цьому слід зазначити, що у стратегії національної безпеки Польщі задекларовано підтримку Варшавою євроатлантичних устремлінь України, зокрема, у рамках продовження політики "відкритих дверей" до НАТО. Крім того, наголошується, що польсько-українська співпраця повинна сприяти закріпленню вагомій ролі України в європейській політиці безпеки.

Імідж України значно покращився на Заході, у тому числі й у США. 29 жовтня 1998 року в м. Києві відбулася зустріч секретаря Ради національної безпеки і оборони України В. Горбуліна та спеціального представника державного департаменту США С. Сестановича. Інтерес США в польсько-українській співпраці втілювався у створення польсько-американсько-української ініціативи про співпрацю (ПАУСІ). Це була унікальна тристороння програма, що спрямовувала свою діяльність на передачу успішного досвіду Польщі в переході до ринкової економіки та побудови демократичного громадянського суспільства. Місією ініціативи – розвиток спроможності України інтегруватись до європейських та євроатлантичних структур.

У 1999 р. Польща увійшла до НАТО, що внесло додаткові штрихи в розвиток українсько-польських стосунків. Хоча деякі українські офіційні особи, учені та політологи висловлювали побоювання, що після того як Польща стане членом НАТО, Варшава відвернеться від України, однак як виявилось пізніше, характерною рисою "української політики" Польської держави була і залишилась підтримка співробітництва з Україною.

У березні 1999 р. відбулося перше організаційне засідання постійної українсько-польської конференції з питань європейської інтеграції. У її роботі брали участь представники усіх зацікавлених міністерств і відомств обох держав. Патронат над конференцією покладался на прем'єр-міністрів України та РП. Конференція стала формою передачі українським партнерам польського інтеграційного досвіду, знань про процес входження до ЄС, даючи можливість здійснювати широкий аналіз українсько-польських відносин на тлі наближення до ЄС [16, с. 75].

Якщо зовнішню політику Польщі 1990-х рр. можна охарактеризувати як "втечу" зі Сходу на Захід, то, починаючи з 2000-х рр., відбувається поступове переключення її уваги з регіону Центральної Європи на Схід. Тобто, після вступу в НАТО і ЄС пріоритети польської зовнішньої політики змінилися, і її головним вектором стала Україна. Як зазначав Б. Комаровський: "Членство в НАТО та ЄС дозволяє нам почуватися безпечно. Це дає також можливість визначення абсолютно нової та позбавленої старих комплексів та стереотипів "російської політики" Варшави" [2, с. 19].

Тодішній Президент РП О. Квасневський проводив чітку лінію на підтримку України в очах Заходу і українська тема порушувалася ним під час доволі частих зустрічей із Президентом США у наступних

роках. Отже, на найвищому політичному рівні Польща діяла не тільки у власних інтересах, а й в польсько-українських інтересах [9, с. 3].

Вступ Польщі до ЄС створив для України нову реальність: серед його членів уперше з'явилася країна, яка лобювала український курс на членство у ЄС, а також і у НАТО. І водночас упродовж 1999–2004 рр. зі вступом РП до НАТО і набуттям членства в ЄС остаточно формується роль Варшави як одного з найважливіших партнерів України на міжнародній арені.

Таким чином, польсько-українська взаємодія та динамічний розвиток співробітництва двох націй упродовж 1994–1999 рр. базується на визначених, багато в чому спільних пріоритетах двох країн і має цілком обґрунтовані підстави та практичні інтереси. Україна і РП бачили своє майбутнє виключно у ЄС та зацікавлені у зміцненні системи національної безпеки у рамках загальноєвропейської системи безпеки. На міжнародній арені РП відігравала роль так званого "адвоката України" і підтримувала її у вступі до міжнародних організацій та регіональних союзів. У окреслений період між Україною та РП підписано близько 70-ти спільних двосторонніх угод. Отже, з другої половини 90-х рр. XX ст. у політичній сфері українсько-польські відносини вийшли на новий рівень стратегічного партнерства.

Список використаних джерел

1. Акулов-Муратов В. Польща до і після Смоленська: Quo vadis? / В. Акулов-Муратов, О. Будько // Зовнішні справи. – 2010. – № 2. – С. 19–23.
2. Антонюк С. Стратегічне партнерство України і Польщі: сучасний стан, пріоритети розвитку і перспективи / С. Антонюк, О. Антонюк // Університет. – 2006. – № 1. – С. 11–19.
3. Бочаров В. В. Євроінтеграційні орієнтири стратегічного партнерства України і Республіки Польща / В. В. Бочаров // Сучасна українська політика. Спецвипуск. Україна як суб'єкт сучасних цивілізаційних процесів. – К.: Фенікс, 2011. – С. 129–136.
4. Декларація Міністрів закордонних справ України та Республіки Польща про принципи формування українсько-польського партнерства. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_072.
5. Драус Я. Дослідження польсько-українських стосунків у 1991–2008 роках: нарис проблематики / Я. Драус // Чорноморський літопис. Науковий журнал. – 2010. – Випуск 1. – С. 32–41.
6. Зашкільняк Л. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. – 752 с.
7. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991–2003) / [Відп. ред. С. В. Віднянський]. – К.: Генеза, 2004. – 616 с.
8. Зюлковскі М. Польсько-українські взаємини як складова архітектури сучасної Європи / М. Зюлковскі // Віче. – 2003. – № 6. – С. 72–74.
9. Киридон А. Україна-Республіка Польща: етапи, реалії та перспективи відносин / А. Киридон. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com.ua/ekspertna-dumka/view/article/ukrajina-respublika-polshcha-etapi-realiji-ta-perspekt/>
10. Митрофанова О. Польща як стратегічний партнер України / О. Митрофанова // Політичний менеджмент. – 2006. – № 6. – С. 153–160.
11. Мудрієвська І. І. Головні етапи політичного співробітництва України з Республікою Польща (1991–2013 рр.) / І. І. Мудрієвська // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – Вип. 37. – С. 191–195. – Режим доступу: http://www.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=page/issues/37/mudrievska.pdf.
12. Олещук А. Р. Ідея стратегічного партнерства у сферах польського та українського політикуму / А. Р. Олещук. – Режим доступу: http://science.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/7/2014/pdf/hist/vistn/3/6_3_Oleschuk.pdf.
13. Сивець М. Украина и Польша: подытоживая достигнутое / М. Сивець // Зеркало недели. – 22 августа 2001.
14. Знахоренко О. М. Стратегічне партнерство в українсько-польських відносинах / О. М. Знахоренко // Історичний архів. Наукові студії: Зб. наук. пр. – Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2008. – Вип. 2. – С. 90–98.
15. Стрільчук Л. В. Україна-Польща: від добросусідських відносин до стратегічного партнерства (кінець XX – початок XXI століття) / Л. В. Стрільчук: монографія. – Луцьк: Волинські старожитності, 2013. – 608 с.
16. Янків М. Україна і Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат / М. Янків. – Львів: Світ, 2011. – 398 с.

Ірина Ільчук

ФОРМИРОВАНИЕ УКРАИНСКО-ПОЛЬСКИХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ НА УРОВНЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПАРТНЕРСТВА (1994–1999 ГГ.)

В статье рассматривается формирование украинско-польских отношений на уровне стратегического партнерства и достижения обоими государствами успехов в процессе совместного взаимовыгодного сотрудничества во второй половине 90-х гг. XX в.

Ключевые слова: Украина, Польша, украинско-польские отношения, стратегическое партнерство, европейская и евроатлантическая интеграция.

Irina Ilchuk

FORMATION OF UKRAINIAN-POLISH POLITICAL RELATIONS ON STRATEGIC PARTNERSHIP (1994–1999)

The article deals with the formation of Ukrainian-Polish relations at the level of strategic partnership and the two countries achieve initial success in the mutually beneficial cooperation in the second half of the 90 years of the twentieth century.

Key words: Poland, Ukraine, Ukrainian-Polish relations, strategic partnership, European and Euro-Atlantic integration.